

*TEVHİDİ DÜŞÜNCE TEMELLİ
KONUŞMALAR (KONFERANSLAR)-2*

Derleyen (Editör) Prof. Dr. OSMAN ŞİMŞEK

*İLMİ VE METODOLOJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
(İLMAR)*

Yayınları Dizisi: 7

İLMAR
İLİM VE METODOLOJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

ISBN: 978-605-81179-5-2

İlmar Yayınları: 7

Kasım 2020

Açıklama: Bu kitapta yer alan konuşma metinlerinin sorumluluğu yazarlara aittir.

Basım Yeri

Semih Ofset Matbaa Sek. Yay.Sap.İnş. Tic.Lmd.Şti.

İSLAM İCTİMAİ (SOSYAL) SİSTEMİNİ OLUŞTURMADA EŞARILIK VE MATURİDİLİĞİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Y. Doç. Zikri YAVUZ³¹

Bismillahirrahmanirrahim

Bende bütün buraya gelenlere ve değerli misafirlere hoş geldiniz diyorum. Hocamla konuşurken ne hakkında konuşabiliriz diye düşündüğümüzde... Başlık olarak, şöyle uzun bir başlığımız var. “İslam Sosyal Sistemini Oluşturmada Eşarilik ve Maturidiğilin Özgürlük Anlayışı” diye genel bir başlık belirledik. Tabi

İslam düşüncemizde “özgürlük” deyince onun sınırları çizilmiş bir özgürlük anlayışı vardır. Burada neyi kastediyoruz? Modern dünyada bu işler nasıl oluyor? Belki ilk önce ona bakarak İslam düşüncesindeki özgürlük anlayışının nasıl bir anlayış olduğunu değerlendirmeye çalışırsak daha anlamlı olabilir.

Özgürlük kelimesi, insan özgürlüğü bir kere ilk evrede ahlak metafiziği ile hukuk metafiziği ile doğrudan alakalı bir kavramdır. İnsanların özgürlük anlayışını belirledikten sonra ona göre bir ahlak sistemi, ona göre bir de hukuk sistemi belirliyorsunuz. Örneğin modern dünyada somut bir olay üzerinden gidecek olursak, Norveç’te Anders Behring Breivik diye bir adam var. Bu eline silahı aldı hatırlıyorsanız, yanlış hatırlamıyorsam, 77 kişiyi öldürdü. Bu adam sonunda, yanlış hatırlamıyorsam, 22 yıl hapis cezası almıştır. İşte duruma göre iyi hal gösterirse 5 yılda bir bakılacak ondan sonra eğer iyi hal göstermezse 22’nin üzerine daha fazla 5 yıl daha eklenecek ve ya müebbet hapse çevrilecek diye bir karar verildi. Dolayısıyla her baktığımız zaman bu adam, kişi başı 1 yıl bile yatmayacaktır. Bir açıdan baktığımız zaman İslam’a hakaret etmeye, Avrupa toplumundaki Müslümanlara hakaret etme hala devam ediyor. Dolayısıyla, bu durum bize işin siyasi politik yönlerini göstermesi yanında esasında modern Batı toplumunun aslında gelmiş olduğu hukuk ve ahlak açısından da bir noktayı gösteriyor. Nasıl bir anlayış bu? Önce belki biraz buna bakalım. Şimdi dolayısıyla buna bakmak için “insan” tanımını, Batı’nın “insan” tanımı, özgürlük anlayışına biraz buna değinirsek belki bunu daha iyi anlarız.

31 Y.Doç.Dr. Zikri Yavuz’un İlmî ve Metodolojik Araştırmalar Derneği’nde (İLMAR’da) 10 Kasım 2015 tarihinde yaptığı konuşmaları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Batı toplumunun aslında moderniteyle beraber ayrılmaz iki tane filozofu vardır. Bunlardan birisi Kant'tır. Birisi David Hume'dur. Kant dindar bir insandır. En azından ilk dönemde çok dindar bir insandı ama sonra dinden vazgeçtiği söyleniyor veya deist bir anlayışa kaydığı söyleniyor. Ama David Hume agnostik bir insandır. Zaten Kant, beni dogmatik uykumdan uyandıran David Hume'dur diyor. Şimdi bunlara göre metafizik alem dediğimiz alem spekülative bir alemdir. Kant'a göre bunlar hakkında bir karara varamayız ve bir tanrının var olup olmadığı bile hakkında karar veremeyiz der. David Hume zaten kendisinin agnostik olduğunu söylüyor. Tabi buradan başlayarak modern düşünce 19.Yüzyıl, 20.Yüzyıl pozitivistin August Comte ile beraber ilerlemesiyle Orta Çağ'dan bambaşka bir "insan" tanımına gidiliyor. Bu "insan" tanımına, Locke'u da katabiliriz buna. Locke'un kendisi ateist değildir ama en azından ortaya koymuş olduğu fikirler çok tecrübeye dayanıyor. Bunlara göre ; maddi dünyanın dışında, tecrübenin dışında, elde edebileceğimiz bilgi kaynakları sınırlı. Daha sonra pozitivism gittikçe ilerliyor tabi. 20. Yüzyıl ve 21. Yüzyıl'ın başına kadar bizim seküler dediğimiz bir çağdır. Buna göre "insan" dediğimiz şey, klasik düşünceye göre ortaçağa göre "insan" dediğimiz şey nedir aslında, iki bileşeni vardır "insan"ın. Bir; bedeni, yeme, içme, uyuma, cinsel münasebeti, çoğalma gibi şeylerin kaynağı olan; iki, aslında bunu yönlendiren, bunu idame ettiren tabi bir ruh. İki bileşenden oluşuyor ortaçağda veya bugünkü tabirle söylersek bilinç dediğimiz akıl dediğimiz şey.

Beden, ortaçağ düşüncesine göre, İslam düşüncesinde de böyle, pasif bir durumdadır. Onu yöneten ona ne yapması gerektiğini söyleyen, tanrı ile ilişim halinde olan ruhtur. Bedenin arzuları, istekleri olabilir, aşırıya kaçabilir. Onu dizginleyecek olan, ruhtur. 19. ve 20.Yüzyıl'da ruh dediğimiz şeyi tarif edemedikleri için veya muğlak gözüktükleri için tarif edilemeyen, tecrübeyle kanıtlanamayan şeyleri dışarıda bırakma eyleminde oldukları için biz ruh denen şeyi bilemiyoruz, tecrübe edemiyoruz. Dolayısıyla öyle bir şeyin olduğunu biz kabul etmiyoruz. Meşhur bir tabirleri vardır bunun: "makinadaki hayalet". Yani bedenimizdeki hayalet gibi bir şeyden bahsediliyor ama biz onu tecrübe etmiyoruz. Dolayısıyla "insan" tanımı Orta çağdan bu tarafa geldiğimizde, baktığımız zaman büyük bir evrime dönüşüme uğruyor ve "insan" artık ruh ve bedenden müteşekkil bir varlık olarak değil, sadece bedenden müteşekkil bir varlık olarak tanımlanıyor. Materyalizm dediğimiz şey de zaten budur.

Genellikle dindarlar şöyle suçlanırlar: Dindarlar şunu kabul eder, Allah ezelidir, ebedidir. Kendisi dışındaki varlıkların yaratıcısıdır. Onu yapıp ettikleri dışında hiçbir şey kendi dışında yapamaz, her şeyin sebebidir. Bir açıdan da diyorsunuz ki insan özgürdür. Eğer Allah her şeyin nedeni ise, insan nasıl özgürdür? Eğer mutlak bir Allah varsa insan özgür değildir. Bunu savunamazsınız diye dindarları suçlanmıştr. Yani materyalistler bu açıdan baktığımız zaman dindarlar açısından daha iyi bir durumda mı, bu çokça tartışmalıdır.

Şu anlamda söylüyorum, modern çağa baktığımız zaman “insan” sadece bedensel bir varlık olarak tanımlanıyor. Bilinç dediğimiz, ruh dediğimiz şeyin, yani eski tabirle söylersek, tamamen bir yanılsama olduğu söyleniyor. Bunun en temel kaynaklarından birisi de çok popüler olan evrim teorisidir. Şimdi tabi biz inanan insanlar olarak bizim, en azından bizim mahallede, evrim teorisine çok fazla kişi inanmıyor, diyorlar ki maymundan mı geldin sen falan. Ama Batı’da ve Batıya entegre olmuş coğrafya içerisinde, Türkiye’de, yani Bilkent, Boğaziçi, ODTÜ’ye gittiğiniz zaman oradaki Hocaların veya orada eğitim almış insanların büyük bir kısmı evrim teorisine inanıyor. Türkiye’de herkes mertçe ve açıkça ifade etmese bile “inanmam” diyor. Hatta televizyondaki tartışmalara bakıyorsanız, artık dindar insanlar içerisinde de evrim teorisine İslam dinin içerisinde savunulabilir. Evrim teorisine İslam birbiriyle çatışan şeyler değildir, argümanları vardır. Bu tartışma tabi başka bir tartışma ama evrim teorisinin temel iddiası nedir, oradan insan tasavvurlarına biraz geçerse, Evrim teorisine önde şunu diyor;

- Mevcut var olan canlılar buna insan da dâhil, geriye doğru gidildiğinde tek bir atadan meydana gelmektedir.
- Bunlar tesadüfen meydana gelmektedir.
- Canlı varlıklarla, cansız varlıklar arasında veya insanla diğer varlıklar arasında ontolojik bir farklılık yok sadece derece farkı vardır. Dolayısıyla insan tamamen fiziksel bir varlıktır. Maddi bir varlıktır.
- Maddi olmasının ötesinde herhangi bir bileşeni, az evvel söylediğim gibi,

ruhu, bilinci diye bir şey de yoktur.

- İnsan nasıl bir kalemi yukardan bıraktığımız zaman kütle çekim yasasına tabi bir biçimde yere düşüyorsa insan da aynı tabiattaki varlıklar gibi, insan dışındaki varlıklar gibi, insan da tamamen fiziki kanunlara tabi bir varlıktır.

Fiziki kanunlar nasılsa, işte kuantum, fiziği olsun, Newton çekim yasası olsun, nasıla aynı şekilde insan da buna tabidir. Şimdi bu tabi ki insanın önüne bambaşka bir perspektif çiziyor. Ne demek bu? Eğer ben tabiattaki fiziki kanunlara tabi isem, onun dışında hareket edemiyorsam, bu şu anlama geliyor, benim yapmış olduğum her şeyi benim dışımdaki fiziki kanunlar belirlemiş oluyor. Fiziki kanunlarını tamamen determinist yapıyorsunuz. Yani Newton'dan ve Laplace'den bu tarafa doğru baktığımız zaman mesela meşhur bilim adamı vardır, Laplace, öyle bir fiziksel kanunlar icat etmiş koymuş ortaya koymuş ki O'na göre eğer biz bütün fiziksel kanunları bilseydik ,3000 yılında ne olacağını da rahatlıkla bilebilirdik. Çünkü ona(fiziğe) dışarıdan hiçbir müdahale yok ona tamamen Tanrı bile müdahale edemez. Napolyon diyor ki, senin sisteminde nerede Tanrı ? Laplace'in cevabı şu oluyor. Benim sistemimde böyle bir şeye gerek yok. Çünkü her şey mekanistik. Öyle bir matematiksel şey kurmuş ki...

Şimdi tabi modern çağda da bu tanrıyı tamamen devre dışı bırakarak, maddi olmayan varlıkları, ruh gibi melekler gibi varlıkları tamamen dışarıda bırakarak, tamamen deterministlik bir dünya ön görmüşler. İnsan da bu deterministlik dünyanın sadece bir parçasıdır, uygulayıcısıdır, onun dışında hiçbir şeye, onu bozacak, onu etkileyecek şeye kadir değildir. Şimdi, o zaman şöyle bir anlayış ortaya çıkıyor. Özgür irade tartışması neyle alakalıdır, ahlak ile alakalıdır. Ahlak ne ile alakalıdır, hukukla alakalıdır. Buna göre hukuk, ahlak tanzim edilir.

Şimdi, eğer her şey determinist ise benim eylemlerim, benim yaptıklarımın benim dışındaki varlıklar tarafından bana mecbur kılınıyorsa, ben zorunluluktan böyle yapıyorsam, her şey deterministlik ise, her şey belirlenmişse, fatalizm dediğimiz şey de ortaya çıkıyor. O halde "insanın" özgürlüğü nerede? Burada iki tane bakış açısı vardır. Aslında üç tane de var ama onu söyleyeyim mi, yani iki tanesi önemli aslında.

Bu bakış açılarından birisi diyor ki; özgür irade diye bir şey yoktur. Bu tamamen yanılısama bir şeydir. İnsan zihninin kendisini çok önemsemesi sonucu ortaya çıkan bir şeydir. Her şey deterministtik olduğu için, benim yapıp ettiklerim de ben yapmadan önce belirlenmiştir. Dolayısıyla aslında bana cebredilen, mecbur edilen bir şeyi ben yapıyorum. Bu, bizim eski tabirle söyleyeyim, cebriyenin rüzgârının önündeki bir yaprak gibi esasında. Peki, ben kendi eylemlerimi kendimin yaptığını zannediyorum. Öyle geliyor bana. Bütün insanlar böyle hissediyor. Peki, bendeki bu duygu nedir? Bu duygu tamamen bir yanılısamadır. Peki, niye bizim bilincimiz bizi yanıltıyor? Onlara göre şöyle bir cevabı var; yanıltıyor bu yanılısamanın kaynağını şu anda bilmiyoruz. Ama gelecekte bilim, bizim zihnimizin bizi niye yanılttığı konusunda bir şeyler söyleyecektir. Bunların bir iddiaları da şu, beynimizin öyle bir işlevi var ki; bizi bazen yanıltıyor. Eskiden ruha atfettiğimiz şeylerin aslında ruha ait olmadığını beynimizde bunların bir takım sınırların hücrelerin ölmesiyle oluştuğunu biliyoruz. Mesela, alzaymır hastalığı, mesela demans hastalıkları da bunlara örnektir.

Bu bakış açılarından İkinci kesimde diyor kin ; her şey belirlenmiştir, evet. Her şey deterministttir, evet. Ama bu deterministtik önünde alternatifler seçenekler olmasa da çünkü deterministlerde ne vardır, neden-sonuç ilişkisi zorunludur ve önümde birim seçenekler yoktur. Her şey deterministik olsa da bu belirlenmişlik içerisinde bir yere kadar da benim bir özgürlüğüm vardır. Nereye kadar vardır, işte onu yapabiliyorum, bunu ben buraya koyuyorum, buraya koymama özgürlüğüm var mı? Aslında yok ama buraya koysam bile bunu yapan benim. Buraya kadar yapan benim. Önümde bir seçenek yok ama. Şöyle söyleyeyim, trenin rayları nereye götürüyorsa oraya gidiyorum ben. Makiniste oturuyorum, treni ben kullandığımı düşünüyorum aslında. Evet, direksiyon da bende veya otobanda gittiğinizi düşünün arabayla tek yol var. Nereye gidiyorsanız araba oraya götürüyor, ama direksiyon sizde. Bunlara göre direksiyonun bende olması önünde tek yol olsa beni özgür kılıyor. Ama bunlarda, dediğim gibi, çok deterministtik bir dünya kuruluyor ve şunu söyleyeyim bu görüşler Batı'da oldukça revaçtadır. Yani sanıldığına aksine herkes özgürlükçüyüz, siyasal anlamda herkes liberalizmi savunur. Siyasal anlamda liberallerin bile ne kadar liberal olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü siyasal anlamda liberaller materyalist insanların çoğu ve "bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler" demek şu demektir: aslında insanlar neyi istiyorsa beden-

leri neyi istiyorsa onları yapmasına müsaade edin. Onları ortaçağdan kalmış dogmatik şeylerle sınırlandırmayın. Arzuların karşılayın diyor biraz. Yoksa efendim özgürlük tanımı mesela objektivizm felsefesi kurucusu Ayn Rand olsun, Hayek olsun bunların hepsi dindar insan değildir. Yani gerçekten özgürlüğü savunabilmek için insanın bedeninden ayrı bir ruhu kabul etmesi lazımdır. Mesela İngiliz ve Amerikan kültürünün en önemli filozoflarından birisi olan Locke da, liberteryen özgürlükçü bilinir. Ama aslına baktığını zaman materyalist, maddeci ve tecrübeci bir anlayışa sahiptir. Politik anlamda insanların liberalizmi savunmasının aslında felsefi temelleri çok fazla yoktur. Yani bir insan diyebilir ki; Ben, politik anlamda liberalizm ama insanları özgür bırakmak ya da bırakmalı diyebilir. Ama diğer açıdan çok rahat günlük hayatta bireysel insanın deterministik olduğunu savunur. Eğer bir inanç yoksa, bir tanrı inancı yoksa zaten başka çaresi de yoktur.

Şimdi bu anlamda baktığımız zaman modern çağ insanı maddi olanla sınırlanmıştır. Bu tabii uzun bir zamandır. Kolay bir şey değildir. İki yüz, üç yüz yıllık bir mazisi vardır. Söylediğim gibi Hume, Kant, Locke Batı'nın August Comte gibi meşhur filozofları vardır. Bunlar materyalizmin, natüralizmin ilmek ilmek taşlarını örmüş kişilerdir. Bugün de Batı'ya baktığınız zaman, meşhur bir üniversiteye gittiğiniz zaman inançları olan insanların az olduğunu göreceksiniz. Bir insana, "ruh"un varlığına inanıyor musunuz dediğiniz zaman muhtemelen o orta çağda kalmış bir düşünce diyecektir. Şimdi tabii bir inanca, bir düşünceye çok fazla insanın sahip olması o inancı doğru kılmaz.

Orta çağda da dünyanın merkezde olduğuna inanıyordu herkes. Ama bilim bize neyi ispatladı, dünyanın ortada olmadığını dünyanın, evrenin merkezinde olmadığını bize ispatladı. Şimdi de insanların büyük bir kısmı ruha inanmıyorsa, ruhun olmadığı anlamına gelmez. Tersten düşünersek. Nihai olarak şunu söyleyelim; niçin söyledik buraya kadar söylediklerimizi? Materyalist, sekülerist, natüralist insanlar dindarları hep şöyle suçluyorlar: Siz mutlak bir Allah'a inanıyorsunuz. Mutlak bir Allah'a inanan insan, "özgürlüğü" savunamaz. Genelde böyle suçlanır. Buradan şöyle bir argümanı biz de onlara karşı söylüyoruz. Diyoruz ki; tam tersine eğer bir insan materyalistse, maddiyatçıysa, natüralistse gerçek anlamda "özgür" iradeyi savunamaz. Özgür iradeyi savunmak için maddenin dışında bir "ruh"u kabul etmek gerekiyor. Yani onun için genelde bu gibi suçlamayla muhatap oluyorlar. Türkiye'de popüler şey budur.

Popüler kültürde de var bu; efendim bir Allah'a inanıyorsan sen özgürlüğü nasıl savunacaksın falan. Aslında tam tersidir. Gerçekten bir insanın özgürlüğe inanabilmesi için bir Tanrı inancına sahip olması lazımdır.

Niçin? Şundan dolayı; şimdi dedik ki, insanın klasik düşünceye göre iki yönü var bunlardan birisi bedeni zaten bir de ruhu. Şimdi bedeninden ayrı bir varlıksa insan yani sadece özgürlüğü savunabilmesi için ne yapması lazım, bedenine mahkûm olmaması, bedeninin yapabildiklerinin dışında da bir şeyler yapabilmesi lazımdır. Eğer tamamen fiziksel bir varlıksa insan, zaten fiziki kanunlara tabi olaraktır. Ama ruh, bizim klasik ruh tabirimiz şudur; bedeninden ayrı, kendi başına cevher olan, görevi "düşünme" olan, yer kaplamayan ve maddi olmayan bir şeydir. Bu konuda Allah'tan ayet vardır: "Ruhumdan üfledim" diyor Cenab-ı Hak. Dolayısıyla ruh, fiziksel kanunlarla işleyen bir şey değildir. Onun için ruh; insanın fiziki bedenini yöneten ona ait, bedeninin emirlerine karşı gelebilen, bedeninin yapıp ettiklerinin alternatifini emreden bir şeydir. Mesela, yemek yemek güzeldir. Bedenimize bir katkıdır. Tamamen bedensel bir varlık olsak biz insan devamlı yemek yemek ister. Ama ruh, akıl ne diyor, eğer çok yersen - tecrübe ettiği şeylerden dolayı - bunun şöyle, şöyle zararları var diye çıkarım yapıyor. Dolayısıyla yani gerçekten özgür olabilmek için deterministlik bir dünyanın dışında bir dünyanın var olduğunu, olabildiğini, olduğunu söylememiz gerekiyor. Bu da ancak fiziksel dünyanın ötesinde onun üstünde, aşkın, fiziksel dünyaya ait olmayan başka bir yerden gelen bir varlığın veya bir yapının olmasıyla ancak bu mümkündür. Ancak böylece determinizmin ötesine geçebiliyorsun.

Şimdi niye öyle olsun da böyle olmasın veya niye böyle bir anlayışı kabul etmeliyiz yani niye özgürlüğü kabul etmeliyiz? Sorusunu kendimize sorabiliriz. Her şey deterministlik olsun... Tabi bu sorunun cevabı da farklı yönlere gidiyor. Eğer bir dünyada her şey deterministlik ise, biz her şeyi mecburiyetten yapıyorsak o zaman önümüzde iyi ya da kötü seçenekleri yoktur. Tabiatı iyi veya kötü diye bir şey yoktur. Bıçak, iyi midir? Ekmek kesersen iyidir. Adam öldürürsen kötüdür. Tabiatı baktığımız zaman bizatihi iyi ya da kötü bir şey yoktur. İyi ve ya kötü değerleri insana ait olduğu içindir. Haksız yere adam öldürmek kötü bir şeydir. Ama bir materyaliste göre bir maddeciye göre bizatihi adam öldürmek kötü bir şey değildir. Tabi burada ahlaka mugayir şeyler de var da mesela aynı türler arasında evlilik. Mesela bakın çoğu yerde kabul ediliyor

değil mi? Dindar insanlar diyor ki, hayır. Gerçi Vatikan'da da bu tartışılıyor. Bu tartışmalar vardır. Kimisi kabul ediyor. Kimisi kabul etmiyor. Batı'nın yoğun gündeminde olan tartışmalardır bunlar. Bizim açımızdan kesinlikle lanetlenmiştir. Hatta Müslümanlar arasında da son dönemlerde tartışma konusudur. Ne kadar takip ediyorsunuz bilmiyorum. Şimdi bir evrim teorisini savunan açısından bir materyalist açısından bu tür şeyler bizatihi iyi ya da kötü şeyler değildir. Haksız yere çocuk öldürmek, insan öldürmek... Niye? Çünkü sadece madde varsa maddenin olduğu yerde, olgu dediğimiz yerden değer çıkmaz. Değeri maddi olmayan bir varlık empoze eder. Ama materyalistlere göre sadece madde olduğu için, onlara göre gerçek anlamda iyi ve kötü yoktur. Şimdi bir insanı öldürmek bizatihi kötü bir şey olamaz. Eğer böyle olsa bütün insanlar evrim teorisine göre insanlar birbirlerini öldürseler ne olur? Evrimci açısından, evrim teorisini savunan açısından bütün insanların ölmesi de çok bizatihi kötü bir şey değildir. Niye, çünkü şundan, evrimin kendine göre bir akli olduğunu düşünüyor bunlar. Nasıl dinozorlar kendi kendilerini yok ettiler ortadan, evren hâlâ varlığını devam ettiriyorsa... Bilmiyoruz biz. Evrimciler şöyle düşünüyor, insanlık da ortadan kalktığı zaman onun yerine başka bir şey geçecek olarak düşünüyorlar.

Dolayısıyla bizatihi iyi veya kötü diyerek bizim objektif olarak değer atfedebileceğimiz bir şey yok evrimciler açısından. Onun için ahlak onlara göre insanların bir araya getirdiği uzlaşım sal bir şeydir. İnsanlar gelmiş, buna iyi demiş buna kötü demiştir. Onun için mesela evrim teorisi, kapitalizmin en temel dayanaklarından birisidir. Çünkü var olmak için başkasını yaşamını ortadan kaldırmada bir beis yoktur. Güçlü olan ayakta kalır. Kapitalizmin temel vurgusu budur. Onun için evrimciler, kapitalizme yardım etmekle çok suçlanmışlardır. Evrensel ahlak, hiçbir şekilde evrimciler tarafından savunulamaz. Evrensel ahlakın olması için az evvel de söylediğimiz gibi maddi dünyanın dışında bir varlığın olması lazım ki bu iyi, bu kötü diyebilsin. Bu yanlış, bu doğru diyebilsin. Bizatihi tabiata bakarak bizim objektif bir şekilde iyi ve ya kötü diyebileceğimiz bir şey yoktur. Onun için politik anlamda da baktığımız zaman hani liberalizm açısından baktığımız zaman evrensel hukukta da bu anlayışa göre gerçek anlamda doğru ve ya yanlış bir şey yoktur. Çıkarlar vardır. Çıkarları belirleyen nedir? Güçtür. Kendi varlığını idame ettirmek isteyen yani güçlü olanın çıkarları zaten söz konusudur. Güçlünün hukuku, güçlünün

ahlakı, güçlünün iyi kötüsü, güçlünün doğrusu ve yanlışı geçerlidir. Dolayısıyla aslında bir açıdan 20.Yüzyıl ve 21.Yüzyıl çağı, özgürlükler çağıdır. Ama bir açıdan baktığımız zaman tam tersine bedenlerine hapsolmuş insanların, maddiyata hapsolmuş insanların, nefesine hapsolmuş insanların çağıdır. Tamamen güçlü olanın ayakta kaldığı, zayıf olanın kaybolmaya mahkûm olduğu çağdır. “Özgürlük çağı” diyoruz, politik anlamda; hak, hukuk çağı diyoruz ama tarihin hiçbir döneminde bu kadar insanın öldürüldüğü başka çağ yoktur. Ara sıra tabi doğru sesler de Batı’dan çıkmıyor değildir. Şu meşhur bir aktör var, Sam Harris diye Batı’da. Mahşerin dört atlısı diye, pozitivizmin 4 atlısı diye bir meşhur filozof vardır. Filozof da denir mi bilmiyorum da.

Meşhur birisidir. Aynı zamanda İslam düşmanlığıyla da meşhurdur. Batı’da çok kitapları da var ve Türkçe’ye çok çevriliyor. “İnancın temelsizliği” diye tamamen diye dine saldırıyor ama baktığınız zaman büyük oranda İslam’a saldırıyor. Ben Affleck aklıma geldi. Şimdi bunlar televizyon kanalında ikisi tartışırken, Sam Harris bunun videosu var Youtube’da bakabilirsiniz. Sam Harris diyor ki; özgürlükler falan getiriyor, İslam’a saldırmaya başlıyor. Ben Affleck dayanamıyor, diyor ki:” 20.Yüzyıl ve 21.Yüzyılda Yani Batının egemen olduğu, onun kurallarının geçerli olduğu bir çağlardır. Orta çağda İslam hâkimdi ama şimdi 21.Yüzyılda ölen insan sayısı Ortaçağ’da ölen insan sayısınının 10 katıdır. Sen İslam’a aslında haksızlık ederek saldırıyorsun” diyor. Çok topa tutuldu kendisi.

Sam Harris buna çok fazla cevap vermedi tabi ama geçiştirdi orada. Demem o ki yani aslında gri mottolar bazen insanlarda bir algı oluşturmak ve onları bir inancın peşinden koşmak için oluşturulmuştur. Çoğu insan tabi bunun ne kadar doğru olduğunu çok fazla sorgulamıyor. 20.Yüzyıl ve 21.Yüzyıl’ın mottoları nedir? Hak hukuk dönemi, özgürlük dönemi, liberalizm, insanların kendini gerçekleştirmesi... Çok mottoları vardır. Kendini gerçekleştir, arzulanın peşinden koş falan. Ama aslına baktığınız zaman bu şu anlama geliyor. Belirli bir kesimin özgürlüğü diğerlerinin büyük oranda köleliği anlamına gelmektedir Bunun da en temel kaynağı maddi bir dünya olarak tasavvur edilmesidir. Materyalist bir dünya olarak tasavvur edilmesidir. Kişin önünde aslında Hristiyan, Yahudi olarak yazması da çok önemli değildir. 20.Yüzyılın ve 21.Yüzyıl’daki da filozofların büyük bir kesimi zaten Yahudi’dir. Musevi kökenlidir. Sam Harris olsun, başkaları olsun ve ya onlara hizmet eden kişiler olsun bunlar Yahudi

kökenlidirler. Yahudilikle-materyalizmin zaten at başı bir şekilde ilişkiyi ortaya sunmaktadır. Baktığımız zaman Einstein da böyledir. Yani bir Yahudi ne kadar materyalist ne kadar dindar, çok fazla ayırt edemezsin. Biliyorsunuz seküler Yahudilik diye de bir şey de vardır.

Diğer açıdan baktığımız zaman Hristiyanlık zaten “entegre edilmiş, kapitalizme uyumlu hale getirilmiş, sömürüye uyumlu hale getirilmiş” hatta onun ileri karakolu olacak bir şey olmuştur. Yani modern kapitalist dünyaya veya bu materyalist çağa Hristiyanlığın çok fazla bir itirazı var mı? Hristiyanlar bu dünyaya gelse daha fazla farklı ne yaparlar ki. Çok fazla bir şey yapabileceklerini zannetmiyorum. Afrika ülkelerinde başka yerlerde baktığımız zaman bu materyalist, kapitalist, seküler natüralist düzen, zaten kilisenin adamlarını kullanıyor.

Alternatif bir dünya, şimdi tabi Eş’arilik ve Maturidiliğin bu kadar şeyle ne alakası var diyebiliriz. Alternatif bir özgürlük, alternatif bir ahlak, alternatif bir doğru, alternatif bir yanlış anlayışın kabulleri mi? Böyle bir imkândan bahsedebilir miyiz? Tabi bunun için Müslümanların çok çalışması lazımdır. Müslümanların dini; iyi öğrenmesi ve iyi öğretmesi, iyi açıklaması, iyi savunması veya onu iyi çıkarım haline getirmesi gerekmektedir. Orta çağ baktığımız zaman gerçekten, Eş’ari ve Maturidi gibi çok önemli kelamcılarımız, filozoflarımız vardır. Bunların ortaya koydukları temel anlayış da maddi dünya dışında bir bilincimizin, bir ruhumuzun olduğunu ortaya koymuşlardır. Mutlak anlamda Tanrı ile insanın, özgür iradesinin bir arada savunulabileceğine vurgu yapmışlardır. Bu alimlerimiz bunu nasıl açıklıyorlar:

Evrensel bir ahlakın var olabilmesi için, mutlak anlamda bir Tanrı olmasıdır. Allah’ın var olması gerekir. Yoksa biz gerçek anlamda evrensel, herkesi bağlayan bir ahlak anlayışını ortaya koymamıza imkân yoktur. Onun için Müslümanlar yeni bir dünya kurarken, evrensel ahlakı savunurken, herkese merhameti götürmeye çalışırken, doğruyu doğru olarak, yanlışları yanlış olarak, iyi iyi olarak, kötüyü kötü olarak ortaya koymalıdır. Bunların da evrenselliği savunulacaksa, tekrar bu felsefi düşünsel temellere geri dönüp, bunun günümüzün anlayışına özgünlük üzerinden benzeterek, tekrar insanlığın hizmetine sunmak zorundadır.

Özgür irade ile Tanrı inancı bir arada savunulabilir mi? Yani şunu söyledik, modern 20.Yüzyılda, 21.Yüzyıla seküler bir çağ dedik. Peki, 21.Yüzyıl'da artık iş-ler nasıl yürüyor? 21.Yüzyıl'da Hıristiyanlığın bir atağını görüyoruz. Hakikaten materyalistlerle, natüralistlerle öyle bir mücadele ediyorlar ki bunlar, bundan bir yirmi yıl, otuz yıl önceye kadar hakikaten belirli bir mesafe kat etmişler. Ama bu kesimler materyalizme karşı gelerek, Hıristiyanlığın doğru olduğunu veya dinin doğru olduğunda Hıristiyanlığın da doğru olabileceğini ortaya koymaya çalışıyorlar. Ama biz biliyoruz Hıristiyanlığın çok temel problemleri vardır. Nedir bunlardan birisi, teslis inancı, reenkarnasyon inancıdır. Nedir bu? Tanrı; hem ezeldir, hem insandır. Hem zamanın dışındadır, hem zamanın içindedir. Hem birdir, hem üçtür. Bakın bu konulara çok fazla değinmeden bir dinin doğruluğundan Hıristiyanlığın doğruluğunu çıkarıyorlar. Ama Müslümanların burada yapması gereken şey, evet dini inancın, dinin temel iddiaları doğrudur. Ama bunlardan Hıristiyanlığın doğruluğuna çıkamazsınız. İslamiyet'in, tevhit inancının doğruluğunu ortaya koymamız lazımdır. Ama bunun için de evrensel anlamda bunu ortaya koyacak Müslümanlara ihtiyaç vardır.

Tevhit inancını ortaya koyduğunuz zaman ancak evrensel bir ahlak, evrensel özgürlük, aslında kapitalizmin maskarası olmuş dinleri bunun elinden kurtarmakla mümkün olabilir. Ben inanıyorum ki; Hıristiyanlığın, Yahudiliğin insanlığa verebileceği hiçbir şey yoktur. Zaten böyle bir güçlü sesleri de yoktur. Ama eski şeyleri tekrar canlandırmağa çalışıyorlar. Tek alternatif olabilecek din vardır. Ben bunu İslam dini olarak görüyorum. Çünkü değişmez önerileri vardır. Değişmez, herkes için geçerli olan Hıristiyan'a da, Müslümana da uygulanabilecek önerileri vardır. Ama bunu yapabilmek için gerçekten özgürlüğü insanlara verebilmek için bedenine hapsolmemiş insanları yeniden ortaya koyabilmek için Müslümanların önünde de uzun yol vardır. Çok çalışmak lazımdır. Tekrar modern insanın içinde İslam dinin temel akaidi temel varsayımları modern bilgiyle, yani Mevlana'nın sözüyle; "devir değişti yeni bir şeyler anlatmak lazım cancağızım" diyor yanlış hatırlamıyorsam bunu ortaya koymak gerekmektedir.

Soru: Bazıları imanın şartı beştir diyerek kadere imanı, imanın şartı olarak kabul etmemektedirler. Bunu neye dayandırarak yapmaktadırlar?

Cevap: Evet, neye dayanıyor? Ben bu konulara genel bir konuşma yaptığımız için girmedim ama sorduğunuz için açıklayayım.

İslam düşüncesinde böyle bir anlayış var mı? Yani Kur'an'da kader yoktur. Kader bizim anladığımız kelimesiyle kader geçmiyor, ama "yok" demek yani Kur'an'ın özünü, manasıyla hiçbir şekilde alakası yoktur. Çünkü biz şunu biliyoruz ki Allah mükemmeldir. Kur'an'da bunun aksine hiçbir şey yok. Allah'ta hiçbir eksiklik olmaz ilminde kudretinde. Allâh-u Teâlâ her şeyi bilir.

Geleceği bilir geçmişini bilir. Kader ne demek, benim yapacaklarımı Allah önceden biliyordu. Kur'an'dan baktığımız zaman, Kur'an'ı Kerim'de baktığımız zaman aksine en ufak bir delil yok. Şimdi orta çağda yani İslam düşüncesinde bu görüşü savunanlar var mı? Var. Mutezile bu görüştedir. Muteziliğe göre Allah, yani gelecek diye bir şey yok ki Allah bilsin. Yani özetle söylersek ve İslam düşünce sistemi içinde de hâkim olmuştur. Daha sonra biliyoruz Eş'arilik, Mutezile'den ayrılıyor. Ondan sonra Maturidiliğe geliyor. Ehlisünnet düşüncesi içerisinde Allah'ın geleceği bilmediğine dair bir düşünce kabul edilemez. Mutezile de bu görüş açısından zayıf olduğu için İslam Coğrafyasında çok fazla neşvünema bulmamıştır. Ama son dönemlerde Mutezile niye biraz revaçta böyle, gizli gizli olanlar da vardır.

Açıktan söyleyemeyenler. Ki ben Ankara İlahiyat mezunuyum. Orada öğretim görevlisiyim. Bu konunun en çok kaynağı da Yaşar Nuri olsun, Hüseyin Atay gibi birkaç tane hoca söylüyor bunu. Az evvel konuşmamın başında söyledim ya, mutlak bir Allah'a inanıyorsunuz siz, insanlar özgür diyorsunuz. İkiyi bir arada olmaz. Aslında bunun genele gittiğimiz zaman bu soruya cevap vermek için Allah'ın ilmini sınırlandırarak insana özgürlük vermek için yapmışlardır. Bu görüş bana sorarsanız felsefi, Kur'an'ı ne dersiniz deyin, temelden yoksundur. Yani kelime olarak Kur'an-ı Kerim'de kader bahsinin kelimesinin geçmiş olmaması, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın bizim yaptıklarımızı, ettiklerimizi bilmediği anlamını asla çıkaramayız. Dolayısıyla Allâh-u Teâlâ bizim ne yapacağımızı bizden önce bilir. Onun bilgisinde en ufak bir eksiklik olmaz. Sınırlı bir Allah, Tanrı gerçek bir tanrı değildir. Allah'ın bilgi ve kudreti, sınırlandırılmaz. İşte onlar sınırlandırarak, insana bir özgürlük vermeye çalışıyorlar. Ve maalesef -bilmiyorum duydunuz mu daha önce- Yaratılmış Kur'an Meselesi vardı. Mutezilenin bir görüşüdür. Şimdi bazı profesör, bilmem ne ilahiyat hocaları da hadisleri inkâr ediyorlar. Kendi aralarında konuştuğu zaman bazı ayetleri de ikiye ayırıyorlar. Tabi halka çok her şeyi anlatmıyorlar ama meselesi nerden kaynaklanıyor, şuradan kaynaklanıyor.

Bazıları “Kur’an bir beşer mahsulüdür” diyorlar. Allah geleceği bilmiyor, bir şey oluyor, peygamberimiz ona göre göre ona bir karşılık veriyor Allâh-u Teâlâ da onu yazıyor. Peygamberimizde onu yazıyor gibi düşünüyorlar. Yani Kuran’ın tarihsel olduğunu ezeli olmadığını söylüyorlar.

Peki biz neye inanırız? Hem mana itibarıyla hem lafzen Kur’an’ın ebedi ezeli olduğuna inanırız. Onlara göre hem mana itibarıyla hem lafzen yaratılmıştır. İnsan üründür. Allâh-u Teâlâ bir şekilde kaydetmiştir. Ve a peygamberimiz kaydetmiştir. Öyle olunca o zaman ayetler ebedi ezeli değildir. O zamanın şartları öyle olmuşsa şimdi biz bunları değiştirebiliriz gibi bir sürü sapkın düşünce vardır. Bunlar son dönemde Kur’an, Mahlûk tartışması da aslında bunun bir mahsulüdür. Kader bahsi de bunların hepsi birbiriyle iç içe geçmiş konulardır.

Yani inanlar maalesef son dönemde biraz zor durumdalardır. Bilmiyorum televizyonlarda bazı tartışmaları izliyor musunuz? Bazen bazı Hocalar bunlara ehli-sünnet merkezli cevap vermek istiyorlar ama söyleyemiyorlar. Çünkü tepki alacaklarından çekiniyorlar. Öte taraftan da maalesef İlahiyat camialarında buna inananlar vardır. Karşı gelenler de bazen niçin karşı geldiklerini de bilmiyorlar. Yani bu konuda biraz felsefi nosyon eksikliği söz konudur. Buda şundan kaynaklanıyor maalesef, tabi ki yine kendimize de biraz pay çıkaralım biz diyoruz ki; ehli-sünnet içerisindeyiz. Onun görüşlerini kabul ediyoruz. Ama onların ne söylediklerini tam anlayabilmiş değiliz. Öyle bir birikime de sahip değiliz. Kitabı Tevhidi okuyup da anlayabilecek çok fazla kişimiz maalesef yoktur. Öyle olunca da bu şekilde konuşanlara çok fazla cevap verilmiyor. Ya çok savunmacı olunuyor ya da çok başka şey olunuyor.

Sizin sorunuza tekrar dönecek olursam; kader, Allah her şeyi takdir etmiştir. Bu İslam inancının temel akaitlerinden birisidir. Bunu savunmamak yani bunun olmadığını söylemek, İslam dininde bence çok yanlış bir görüştür ve başka felakete sebebiyet verir. Orta çağda yani İslam düşüncesinin 11. 12.Yüzyın’da ve ya 9.Yüzyılın’dan başlayarak, Mutezile görüşü bunu savunmuştur. Ama Mutezile’nin düşüncesi, bizim İslam coğrafyasında zayıf bir görüş olduğu için bir kenara bırakılmıştır. Onun için ehli sünnet Eş’arilik ve Maturidilik hâkim olmuştur.

Soru: Hocam bir şey söylemek istiyorum; Batı'lı bir filozofun yazdığı bir kitabı, eserleri Türkçeye çok çevrildi ve dolayısıyla Türkiye'de çok satıldığı anlamına gelmiş oluyor. Dolayısıyla bu da bizim toplumumuzun inanç seviyesinde zayıflığa neden olmuş olmuyor mu? Yetişen nesil, toplum için çözülmesi gereken asıl sorun burada değil mi? Toplumun neslin ve gelişen gençliğin bu konuda çok daha aydınlanması, yetişmesi, bütün okullarla, televizyonlarla bu şekilde bilinçlendirilmesi, geliştirilmesi gerekmez mi?

Cevap: Bunda hiç şüphe yoktur. Şimdi Aziz Nesin, ne diyor benim olan şey... Altan kardeşler var. Bildiğimiz kadarıyla Çetin Altan'ın inancı yoktu. Ama bazen anlattıklarında ne diyor, benim dedem şeyhti diyor. Ben inancımı devam ettirseydim belki posttan olacaktım falan diyor. Turan Dursun öyle. Yani şimdi kabul etmemiz gerekir ki Türkiye yaklaşık iki yüz yıldan beri bir modernleşmenin içerisinde. Kurumlarımızla, düşünce hayatımızla biz büyük oranda bu entelektüel faaliyetleri bir kenara bıraktığımız için ne yapıyoruz, hukuka kadar tercüme ediyoruz değil mi? Modern hukuk dediğimiz nedir? Yüzde doksan tercüme değil midir? Çok politik bir şey, başkanlık sistemini tartışıyorlar. Ne yapıyor mesela, onu anlatan bir profesör vardır. Diyor ki; "Amerika'da şöyle orda böyle, oradaki kanunda böyle...", hâlâ kendimiz bu konuda çok fazla bir şey üretmiş değiliz. Şimdi Dost Kitabevi var Kızılay'da. Bilir misiniz bilmiyorum. Çok kişinin çıktı aldığı için söylüyorum. Orada mesela raflara bakarsanız en çok satılan kitaplar Batı'daki tercüme kitaplardır. İnsanlar bunları okuyor. Richard Dawkins diye bir adam var. Mahşerin Dört Atlısı diye materyalizmin en önde koşanlarından birisidir. Onun "Tanrı Yanılgısı" diye bir kitabı var. Batıda best-seller olmuş yani en çok satan kitaplardan birisidir. Bizde de ben onu bir konu için almam gerekiyordu, aldığım da onuncu baskı yapmıştı. Şimdi kaçınıcı baskı, dört beş sene önce aldım ben. Şimdi kaçınıcı baskıda bilmiyorum.

Şimdi, Siz, insanların kültürel faaliyetleri oluşturmazsanız, düşünce yapısını oluşturmazsanız var olan düşüncelere alternatif düşünceler oluşturmazsanız kim acaba düşüncesinin, doğru veya yanlış mı diye kararını sorgular ki? Bundan dolayı Düşüncenin bir endüstrisi vardır.

Gazali bizim imamlarımızdan birisidir. Gazali'nin en önemli kitaplarından birisi tabi İhya'sı ve başka kitapları var ama bence en önemli kitabı Tehâfü-

tü'l-felâsife'dir. Yani filozofların, o zamanki yanlış filozofların görüşlerinin çürütülmesidir. Gazali'nin niye ihtiyacı var buna? O zaman herkes Müslümandı zaten.

Şimdi biz düşünceyi bizim ben biraz... Felsefe hocasıyım. Felsefe deyince insanların kirletilmiş bir kelime, hep böyle haklı olarak da bazen kötü şeyler geliyor aklına. Ama Gazali de bakarsanız bir filozoftur, bizim İslam düşünce-sinde. Gazzali Müslümanların niçin uğraşüyor, yanlış düşünceleri ortadan kaldırmak için.dir

Maalesef bizim çocuklarımız hepimiz elhamdülillah Müslümanız ayrı konu da şimdi, o koleje gönderiyoruz, bu koleje gönderiyoruz, Boğaziçi'nde okuyor, Bilkent'te... Yani bu düşüncelerle cebelleşmek lazımdır. Bunun içinde zihinsel endüstri lazım, çalışmak lazımdır. Yoksa bir nesil iki nesil sonra elimizde olmadan bizim nesil gider. Yani tabi "düşünce" uzun vadeli bir süreçtir. Tabi biz şimdi günü kurtarıyoruz bazı şeylerle ama siz de çocuklarınızda hissediyorsunuz bir şekilde tartışırken, oğlum bu düşünceyi de nerden elde ettin, nerden aklına geliyor böyle şeyler, ne biçim sorular bunlar, böyle tepkiler veririz ama şimdiki nesil bizden çok daha fazla etkileşime sahip. Bizden daha fazla ilgi bekliyorlar. Türkiye'nin dışarıyla etkileşimi çok daha fazla... İnanın Türkiye'deki materyalist kesim bizden daha fazla çalışıyor. Onu da söyleyeyim.

Soru: Hocam Neden felsefeye ihtiyaç vardır. Ama o yol da biraz riskli bir yol. Sizin de bulunduğunuz yol gerçekten.

Cevap: Riskli ama Müslümanın korkacak bir şeyi yoktur. Bazıları telef olacaktır. Şimdi illa felsefe derken şunu anlamayın felsefecilerde bir şey var diye değil. Şimdi fizikçi arkadaşlar var. Ben bildim bileli bizim dönemde de Bilkent'te okuyan, Boğaziçi'nde okuyan fizikçi arkadaşlar vardı. Yüksek puanlarla girmişler. Şimdi, 20.Yüzyılda ve 21.Yüzyılda Stephan Hawking diye bir adam var değil mi mesela. Zamanın kısa tarihini yazan bu adam fizikçidir. Telekineziyi bulmuş adam, ispatlamış. Bu bildiğim kadarıyla zamanın kısa tarihi Batı'da 2 milyon mu ne sattı. Türkiye'de de satılıyor. Şimdi bu adam, âlemin bir başlangıcı olduğunu söylüyor ama olsa bile bir tanrıya ihtiyacımız yok diye dünyada çok popüler bir insan. Şimdi bizim bu kadar fizik okuyan ve bunu çok argümanitif olarak savunan insanlar var. Buna inanan insanlar var. Bir sürü

insan vardır. Bizim o kadar fizikçiyi gönderdik o kadar şey yaptık, bunlara bir kitap yazılması, bunlara karşı bir cevap olması gerekmez miydi? Hâlâ yok yani.

Soruya İlave: Bir de tanrı parçacığını bulmaya çalışanlar var.

Cevap: Tanrı parçacığı o ayrı bir evre. Yani şimdi insanlar bunların hepsinden çok üstün diyor. Var böyle tek tük yapmaya çalışan, Türkiye’de bu konuda çok fazla birikim olduğu için onlarda başka şeylere sapıyor.

Yani illa felsefeci derken böyle saçı başı dağınık ne dediği belli olmayan tipler aklınıza gelmesin. Türkiye’de bunlarda var. Batı’da çok ciddi adamlar bunlar. Bunlar fizik, kimya, biyoloji bilen adamlar ve buradaki, işte evrim teorisi diye bir teori var. Evrim teorisi ne diyor? Diyor ki; var olan türler kendi başına var olmuştur. Dışarıdan bir kimse onu var etmemiştir. Doğal seçim yoluyla tesadüfen var olmuştur. Bu nedir, İslam inancıyla tamamen zıt bir düşüncedir. Şimdi ben televizyona çıkan bakıyorum hocalara, Kur’an’da evrim var mı, Kur’an’da vardır, çatışma bilmem ne demeli. Hoca da bir şeyler yapmaya çalışıyor elinden geldiğince ama yaptığı şeyin ne kadar büyük çamlar devirdiğinin de farkında değil. O konuda bir birikimi yoktur. Bu konuda bir şeyler konuşabilmen için biyoloji bilmen lazım, o konuda cevap verebilmen için. Bizim tek tük arkadaşlar var da bazen okuyup bu konuda bir şeyler yapıyorlar.

Şimdi hocam, bin altı yüzlü yıllarda İngilizler Osmanlıyı yıkmak için uğraştıklarında karşılarında iki tane seçenek çıkıyor. Bir tanesi Sünni inancı, bir tanesi Şia inancı... Şia’lıkta biliyorsunuz sadece ahiret var. Bu dünyayla ilgili bir şey yok. Ama Sünnilerde özellikle Osmanlıdaki ilim adamlarında hepsi bir medrese hayatından geçiyor. Burada sizin hem dini ilimlerde çok iyi olmanız lazım, hem de dünyevi ilimlerde çok iyi olmanız lazım. Medresenin asıl özelliği budur. İlk zamanları belli ki öyleydi ama sonraları... Ama İngilizler ki bin altı yüzlü yıllardan itibaren buna uğraştılar. Biz bunu bozarsak, biz o zaman Osmanlıyı yıkarız, İslam inancını yıkarız, İslam inancını zayıflatırız. Vehhâbîliği de o zaman kuruyorlar zaten. Bu şimdiki ilim adamlarının hem dini hem de ilmi ilme sahip olmamasının ana sebebi o. Ya dini ilme sahip oluyoruz ya da ilmi ilme sahip oluyoruz. İkisini bir arada getiremediğimiz için sıkıntı bundan kaynaklanıyor. Tekrar medrese olsa...

Cevap: Burada kurumları âbâd eden insanlardır. Yani “düşünce”dir. Şimdi istediğin kadar Oxford’un, Cambridge’nin benzerini getir buraya yap, içerisin-

deki insanda iş olmayınca... Yani bizim “düşünce” devrimine ihtiyacımız vardır. Bizim dinimizin, bilimden korkacak hiçbir şeyi yoktur. Eğer Hristiyanlar bu işle uğraşıyorsa bizim dinimizin, Müslüman insanın hayli hayli bu işlerle iç korkacak hiçbir şeyi yoktur. Bizim inancımızın da Allah; hem bir, hem üç demiyoruz. Biz matematiği ortadan kaldırmıyoruz ki. Onlara göre 1=3. Böyle bir eşitlik matematiği ortadan kaldırmaktır. Bizim inancımızda böyle bir şey yoktur. Şimdi yani böyle bir uzaklaşma var maalesef. Her şeyin taklidini yapabiliyorsun ama dinin taklidi olmuyor. Onun bir araya gelmesi, onun canlanması için... O kadar çabuk kaçan bir şey ki; değer verilmesi lazım, ona hürmet edilmesi lazım, ve önemsenmesi gerekmektedir. Bizde işte kurumlar kaç seneden beri var? Yani böyle bir kurum var, yavaş yavaş bir şeyler yapmaya çalışıyorsunuz siz, başka yerde birileri daha var. Ben acı bir şey söylüyorum, kompleks yapmak için değil. Şu anda Gazali hakkında en iyi kitapları kim yazıyor dersiniz, Batı'daki adamlar yazıyor. Bunu kompleks olsun diye söylemiyorum ama bizim için de gerçek olan neyse onu söylemek hepimizin birbirine dürüstçe onu söylemek lazımdır. Gazali bizim için önemlidir. Herkesin evinde bir ihya kitabı vardır. Çok severiz, okuruz, Kimya-yı Saadeti okuruz. Ama Gazali hakkında zamanımızda en iyi kitapları Batı'lar yazıyor maalesef.

İlave: Hocam öyle bir şey çıkıyor ki burada yani, çok ince bir şeye girdiniz. Şimdi Gazali'yi, Sorbon üzerinden öğrendiğimiz zaman materyalist pozitivist felsefeye göre okuyan bir akıldan tekrar Gazali'yi, materyalist bir algıda okuyoruz. Onların anladığı gibi anlamaya çalışıyoruz. Onların anlamaya çalıştığı gibi anlayınca bin türlü sarmal iki kat daha artıyor.

Onun için mesela Cumhuriyetin ilk döneminden beri yapılan bir tartışma şöyledir; İbn-i Sina iyidir, İbn Rüşd iyidir, Gazali kötüdür. Ben biliyorum bizim rektör vardı, adı Nusret ARAS, 28 Şubat döneminde konuşma yapmıştı. Dedi ki: “Biz Gazali nesilleri değil, İbn Rüşd nesilleri yetiştireceğiz” demişti. Oysa kendisi tıpçı idi. Normalde uzmanlık alan itibarıyla ne İbn'i Rüşd'ü bilir, ne Gazali'yi bilir. Ama motto, slogan. Öyle olunca tabii nerden oldu, oryantalist bakış açısına sahip olduğumuz için. Bu bakış açısı uzun zamandan beri bize öğretildiği için böyle konuşmalar ortaya çıkıyor.

Onun için bizim kendi kültürümüzü, kendi ahlak anlayışımızı, kendi hukuk anlayışımızı tekrar inşa etmemiz gerekmektedir. Ama bu nasıl olacak, elbette ki tamamen içimize kapanarak olmayacaktır. Batı'nın da bir birikimi var,

bunu kabul etmemiz lazımdır. Öyle her şeye düşman olarak bakılmaz. Yani şimdi Mercedes yapan bir adam, örnek vermek gerekirse, bir yerlerde bir şeyi doğru yapıyordur. Ha, başkasını sömürmek için yapıyordur, bilmem ne yapıyordur. Ama onların birikimini de göz önünde bulundurarak kendi ilmini oluşturmalıdır. Çünkü Müslüman için ilim, Müslümanın yitik malıdır. Nerde bulsa alır. Komplekse girmeden, onların da görüşlerini iyi yanlarını kabul eder, kötü yanlarını reddeder. Gazali de diyor ki; Mesela Gazali en çok sevmediği filozof kimdir, Aristo'dur. En çok itiraz ettiği ama diyor ki biz Aristo'nun iyi yönlerini alırız diyor. Özdeşlik ilkesi, Mantığın ilkelerini Aristo koymuştur ilk defa diyor. Biz onu alırız. Onda bir sıkıntı yoktur. Kompleks etmiyor. Ben Aristo'nun düşmanıyım hiçbir şeyini kabul etmeyeceğim demiyor.

İslam'ın tevhit akıyla uyuşuyorsa alırsın. M.Ö. 3.Yüzyıl'da Aristo bunu söylemiş, M.S. 12.Yüzyıl'da aynı şeyi Gazali de söylemiştir. Aklın yolu birdir. Aristo ne diyor mesela, âlem ezelidir, kadimdir diyor. Gazali ; "Biz bu görüşü kabul etmiyoruz" diyor. Ama Aristo mesela mantığın, aklın ilkelerini koymuştur. Gazali'de " bunlar Kur'an'ın zaten ilkeleridir". Bunu almakta hiçbir beis yoktur diyor. Bir sorun yoktur diyor. Batı'nın modern insanı da kompleksiz, çalışarak, anlayarak iki yüz, üç yüz yıldan beri o kadar gelişme yaptılar. Değil mi yani. Şimdi biz hâlâ onların yaptıklarını anlamaya çalışıyoruz bazı şeylerde. Onların ürettiği makineleri kullanıyoruz değil mi. Bir hastane kuruyorsun, onlardan makine ithal ediyorsun. Şimdi dürüstçe de komplekse girmeksizin bunu kabul edip, yani başka bir çare gözükmüyor. Ben öyle görüyorum.

Her dönemin, her milletin böyle dönemi olur. İlim kimseye mülk değildir. Kim onunla uğraşıyorsa ona verilir. Allah verir yani. Yani gerçekten gece gündüz bu işler için çalışan bilim adamları Hristiyan, materyalist gördüm. Onun için bize düşen böyle kurumların, böyle enstitülerin, merkezlerin çoğalması gerekiyor. Ben öyle düşünüyorum. Ufak ufak bir taş koyması gerekiyor. Merak edecek insanlar, gelecek insanlar. Din sadece bize konformizm için gereken bir şey değil. Oğlum dindar olsun. Niye, dindar olursa içki içmez, kumar oynamaz, yanlış yollara sevk etmez, benim malımı da iyi korur. Liberalizm. Bu aslında liberalizmin değişik yönüdür. Kimseyi söylemek için söylemiyorum ama benim oğlum dindar olsun. Bakıyorum, adam zengin. Yahudi de zengin. Üç tane çocuğu varsa ikisini ticarete veriyor. Birini ilimle uğraştırıyor. Senin de üç tane çocuğun var. İki ticaretle olsa birisi de böyle uğraşsa değil mi yani. Üçü de

tüccar olacak. Niye, çünkü mal o kadar artar. Namazında niyazından çocuklar, eyvallah, çok güzel. Elhamdülillah. Niye peki istiyor, ya namazında, içki kumar oynamaz. Benim malıma iyi bekçilik eder. Ya mantık böyle yani... Ahiretini düşünmüyor çocuğun. Yani burada şu üst düşünce var, ileriye görmek var.

Wittgenstein diye meşhur bir filozof vardır. Ondan örnek vereyim size. Sevmediğim bir filozoftur ama Yahudi'dir kendisi. Ludwig Wittgenstein. Bin dokuz yüz ellilerde altmışlarda öldü. 20.Yüzyıl'da Batı'da herkesin önünde saygıyla eğildiği bir tiptir. Yanlış hatırlamıyorsam Avusturya'nın en zengin ailelerinden birisine mensuptur. Madenleri var, o zamanki zenginlikleri, Avusturya bütçesinin yarısı kadar mal varlıkları var. İlk abisi intihar ediyor. İki tane ablası vardır. Onlar işte o işlerle uğraşıyorlar. Kendisi uçak mühendisi olmaya gidiyor. Vazgeçiyor, felsefeyle uğraşmaya başlıyor. Ailesi de buna diyor ki; tamam sen bununla uğraş. Bir müddet sonra Cambridge'ye gidiyor. Bertrand Russell diye meşhur materyalist bir filozof vardır. Onun yanında eğitim almaya başlıyor. Russell buna çok hayran oluyor. Bir gün ablaları onu ziyarete gidiyorlar. İşte bizim kardeşimiz ne yapıyor uzun zamandan beri görmedik falan diye.

Russell yani Wittgenstein' in hocası diyor ki sizin kardeşiniz diyor, felsefede düşüncede çok yetenekli birisidir. Gerçekten biz onun tarihe geçeceğine inanıyoruz diyor. Ablası orada heyecandan bayılıyor. Yani benim kardeşim, tarihe geçecek diye. Ne olacak yani, malı var mülkü var ve kendisine miras olan her şeyi de bağışlıyor ve bahçıvanlık yapıyor sonra. Kimseyi, böyle yapsın demiyor ama şimdi malı mülkü var adamın, hiçbir şeye ihtiyacı yok. Bütün o Cumhurbaşkanı belki o Başkanı evinde misafir ettiği bir adamdır. Ama böyle "düşünce"ye yatırım yapabiliyor ve onun peşinden herkes koşuyor. Anlatabiliyor muyum? Yani dindar olmak sadece bizim mal biriktirmemiz için gerekli olan bir şey değildir. Bakıyorum adam maaş alıyor benden çok daha fazla ama bir şey diyorsun, dünyadan haberi yok. Müslümanım diyor, kendi kültüründen haberi yok. Anlatabiliyor muyum? Yani bu bir çelişki...

Biz Müslümanlığı ne için istiyoruz? Daha fazla mal biriktirmek için mi yoksa bizim bu coğrafyaya bu kültüre, tarihe bir borcumuz var da yoksa ilahi kelime-tullah için mi yoksa? Her şey gelip geçici Müslümanların en çok bunu bilmesi

lazımdır. Yani Gazali'nin - hep oradan örnek veriyoruz - ne kadar malı vardı kimse bilmez. Ama yazdığı kitapları hâlâ okuyoruz. Hangisi daha iş görür. Maalesef kendimizi eleştirirken, bütün günah onların değildir. Bu konularda eksikiz. Maalesef eksikiz.

Soru: Hocam mademki kendimizi eleştireceğiz dediniz, bunun yanında bir soru sorsam size? Her zamanki kürsülerden mesela cami kürsülerinden bizi dinletilen hocalarımızı cahiliye diye hep Arapların cahiliye dönemini anlattılar bize. Oysa bugün baktığımızda cahiliyenin kat kat örneklerini buraya vuku etmeden görebiliriz. Kesinlikle. Yani bu bir kompleksten mi kaynaklanıyor? Niye bugün örnek vermiyorlar.

Cevap: Niye bugün örnek vermiyorlar; bunun bir sürü sebebi olabilir. Yani bilmiyorum... Günümüzdeki cahiliye dönemi bence Arapların cahiliye dönemini çok geçti yani. O kadar insanoğlu o zaman öldürüldü mü bilmiyorum. Suriye'deki drama bakın yani Allah aşkına. Ülke boşalıyor resmen. Yollarda ölüyorlar insanlar. Ben o zaman o kadar olacağını zannetmiyordum. Ayrı bahis. Şimdi; camideki vaizler dediğimiz insanlar kimdir tabi bunların profiline bakmak lazım. Yani bizim gibi insanlardır. Çok fazla onlara ayrı tutmamak gerekir. Bu biraz vizyon, biraz düşünce, biraz düşünce ameliyesi gerekir. Vaizlerden ne istiyoruz biz. Bizi ne kadar coşturursa, onu istiyoruz. Yani biz, rahat çok güzel konuştuk deyince ne oluyor, cemaati galeyana getirir, coşturur, falan öyle oluyor. Türkiye'deki maalesef profili belli.

Soru: Peki hocam televizyonlarda çıkan İslam adına çıkan bilim adamları bakıyoruz, karşısında soru soran ya bir hanım efendi, yani hakir gördüğümünden değil de, o şeyin uzmanı soru sormak için de bilmesi lazım değil mi acaba? Şimdi yani bu o bilim adamının kariyeri açısından bir zaaf değil midir? Yani bir tavır koyması gerekmez mi? Neyi soracak yani bilmediği bir şeyle ilgili.

Cevap: Valla bazıları çalışıyor da soruyor. Bazıları zaten adam popüler olduğu için çıkarıyor. Çoğu zaten orada bir şeyi öğrenmek için değil bir şeyi açıklamak için değil, reyting orada amaç çoğunda. Ben öyle görüyorum. Bazen gerekiyor. Bazılarında çıkıp oralarda konuşması gerekiyor ama oraya çok çıkanların gerçekten insanları aydınlatmak için mi yoksa biraz kendi nefisleri için mi çıktıkları konusunda şüphelerim var. İnsanoğlu zaaf içerisinde yani

hoca olunca bu değişmiyor. İlahiyatta hoca olunca, onun da bir sürü zaafı var. Egosu bir sürü şişik insan var. Yani bundan kaynaklanıyor. Medya da soru sornalr bağlamında Dinle alakası olmayan insanlar çok fazladır. Bilmiyoruz tabi, kendi iç dünyasında ama. Dediğinizde haklısınız. Biraz daha tabi dikkat edilmesi gerekir.

Soru: Hocam sunumunuz için teşekkür ediyorum. Siz biraz evvel buyurdunuz ki; İmam-ı Gazali'yi tanımıyoruz, yazamıyoruz Batılılar yazıyor bundan alıyoruz. Şimdi bunu yazıyorlar da Gazali'nin fikirlerini kabul edip buna inanma durumunu kendileri ile mukayese ettikleri zaman hakkını verebiliyor mu?

Diğer bir şey de hocam, malumunuz Endülüs sekiz yüzyıl Avrupa'da yaşamış. Bunlar bizim eserleri Akdeniz'e atıyorlar. Acaba bunlar kendilerini sorgulayabiliyorlar mı? Bu düşünenler, felsefeci geçinenler, önde gidenlerin bir sorgulamaları var mı hocam, teşekkür ediyorum.

Cevap: Sorgulama var. Yani ama tabi ki bir kere bunları yazan ya materyalist, ya Hristiyan, şimdi kendi işine gelenleri alıyor, işine gelmeyen almıyor. Yani bir hakikati bir doğruyu kabul etmek zor bir şey. Kolay bir şey değil. Peygamber Efendimiz bile yani değil mi? O kadar vahiy doğrudan geldiği halde döneminde, kabul etmeyen insanlar var. Ayet de var. "Sen onlara ne kadar anlattırsan anlat inanacak değillerdir" diyor. Şimdi tabi Batı bu konuda bazı şeyleri maniple etmek için, bazı şeyleri yanlış göstermek için, senin inancını akaidini yanlış göstermek için yapıyor. Eğer zaten öyle olmasaydı kabul ederdi zaten. O konuda dediğiniz doğru ama onlar bir vaka olarak, bunların üzerinde çalışıyorlar. Bizden daha çok çalışıyorlar bazı konularda. Neden? Bizim bilme-miz gereken bir şeyi bize anlatmak için. Kendi bildiği gibi anlatmak için. Bu bazen doğru olmuyor, bazen yanlış oluyor ama onu yanlış olduğunu göstermek için senin de onun kadar bilmen lazımdır. Değil mi. Şimdi bizim eksikliğimiz oradan kaynaklanıyor. Adam geliyor Gazali'yi anlatıyor bize, biz de, yani onu örnek verdiğim için söylüyorum, o kadar plan olmayınca onun anlattığıyla inanalım diyoruz.

Müslümanların arasından bazı görüşler ayrılıkları çıkıyor, nereden çıkıyor, oryantalizm, ne demek oryantalizm? İki yüz üç yüz yıldan beri vardır. Onların hadis uzmanları gelip şu hadis yanlıştır, bu hadis yanlıştır derse ve biz de onlar

kadar bilemezsek, onların dediklerini yaparsak durumumuz ne olur. Bu oryantalistlerin bazıları diyor ki “şu adamın hadisi yanlış. Öyle bir hadis olamaz” diyor. “Öyle bir şey olamaz” diyor. Siz daha derin ve ilerisini bilemeyince sizin açınızdan tıkanma meydana geliyor. O zamanda onların yanlışlarını biz doğru olarak alıyoruz. Batı’lı adam gidiyor Arabistan’da orada burada on yıl kalıyor. Bütün kitapları alıyor. Senden benden iyi Arapça konuşuyor. İşte bizim zenginlerimiz çocuklarını, oraya Arapça Öğrenmeye göndermiyor. Bunun hepsinin kökenleri böyle böyle geliyor. Anlatabiliyor muyum?

Endülüs dediğiniz gibi öyledir. Endülüs zaten tarumardır. Endülüs’ün başına gelmiş olanın bizim başımıza gelmeyeceğinin bir garantisi mi var? Allah’ın böyle bir vaadimi var? Yok. Kim buna sahip çıkarsa o devam eder. İslam’a kim sahip çıkarsa o bayraktar olur. İlla bu coğrafya, o coğrafya, olacak değil yani. Hiç ummadığın bir yerden çıkar. Kim gerçekten ciddiye alıyorsa bu dini oradan çıkar. Ciddiye almak nasıl olacak, yani bir ciddi adam kimdir; solcu olsun, sağcı olsun, ne olursa olsun. Müslüman olsun Hristiyan olsun inandığı şeyi bilme-ye çalışıyorsa, inanıyorsa, ona nüfuz ediyorsa, ona nüfuz etmeye çalışıyorsa sadece hissi olarak yaşamak çok önemlidir. Hissi olarak bağlılık, inanç, iman çok önemlidir ama yeterli değildir. Benim söylemek istediğim şey o. Tabi ki kadim bir şey olacak içinde. Olmazsa zaten yapamazsın ama bununla beraber birikim, niçin savunuyorsun, neden savunuyorsun, neden itiraz ediyorsun, neden böyle yapma için itiraz ediyorsun gibi. İrfan hocam. İrfan tabi. Fedakârlık boyutu. Hocam, fedakârlık olmadan olmaz.

Kaynak: Y.Doç.Dr.Zikri Yavuz, İslam Sosyal Sistemini Oluşturmada Eşarilik Ve Maturidiliğin Maturidiliğin Özgürlük Anlayışı

Kaynak

<http://ilmar.org/category/2015>